
Před 35 lety se upálil Jan Palach

Před 35 lety se upálil Jan Palach

Dvě události mi během mnoha let daly nahlédnout, že politika není jen prchavou hrou mocenských zájmů, nýbrž že v určitých okamžicích je ve hře otázka zásadní, otázka smyslu a pravdy. Tou první byla smrt Jana Palacha: tehdy mi s plnou vahou došlo, že v naší zemi už neběží jen o uchování zbytků "socialismu s lidskou tvář", o relativně nezajímavý spor, který vyplňoval "pražské jaro", budou-li u moci promoskevští starokomunisté, nebo reformní eurokomunisté - nyní šlo o mravní páteř národa.

Palachova oběť není marná

Palachovou obětí dostal veřejný život nový, hlubší rozměr. Najednou tu byl někdo, kdo nám v čase inflace slov řekl plamenem svého těla, že mu na tom, abychom se neohnuli, záleží víc než na jeho vlastním životě. Někdo svou obětí zjevil, jakou máme cenu: mravní integrita této společnosti byla pro něj tak vysokou hodnotou, že výzvu k jejímu uchování podepsal svým utrpením a smrtí. Druhá zkušenost vypadá proti tomu zcela banálně. V roce 1999 jsem po televizní debatě s místopředsedy dvou opozičněsmluvních stran oslovil cestou ze studia jednoho z nich a zeptal se ho, zda ví, že to, co před kamerami tak vehementně tvrdil, přece vůbec není pravda. Opáčil mi s neopakovatelným úšklebkem: "Pravda? Já přece mluvím ke svejm a ona taky mluví ke svejm." Jinými slovy: otázkou pravdy se vůbec nezdržujeme, máme zjištěno, co chtějí slyšet ti, kteří nám svými hlasy mohou dopomoci k znovuzvolení a moci, a tak jim to říkáme. Podobně se v jednom interview nedávno vyjádřil jiný místopředseda, dnes předseda téže strany: Lidí, kteří jdou do politiky proto, že chtějí zlepšit sociální situaci chudých nebo řešit ekologické katastrofy, by se měli zavírat do blázince - děláme to přece kvůli tomu pěknému pocitu moci! I v tomto případě jsem si řekl, že už nejde o to, bude-li u moci ta či ona koalice stran, nýbrž o to, nakolik a jak dlouho bude veřejnost podobně cynické výroky a postoje vnímat jako normální projev vcelku sympatické upřímnosti a racionality. Když jsem před několika měsíci četl článek prezidenta republiky, v němž upřel zásluhu za pád komunismu disentu a připsal je "mase obyčejných občanů, kteří pasivně přežívali v kulisách režimu", váhal jsem, zda to vůbec stojí za polemiku. Vždyť celý styl článku ukazuje, že ho jeho autor nepsal proto, aby sobě nebo druhým odpověděl na otázku, jak to skutečně bylo s pádem komunismu, nýbrž si spíše položil otázku, co "masa" chce slyšet. Nemohu se zbavit dojmu, že ho napsal, aby se vemlouval do přízně většiny a aby zároveň urazil a ponižil ty, kdo se tenkrát nepřizpůsobili; snad stín morální prestiže jeho předchůdce stále příliš ruší jeho hradní pohodu. Avšak přiznejme Václavu Klausovi také kus pravdy: vždyť teď se skutečně zdá, že "to nakonec vyhráli" ti, kteří se přikrčili, oni normalizační "nekomunisté", k nimž se - na rozdíl od aktivních odpůrců komunismu - sám hlásí. Ti "pragmatici", kteří byli hybnou pákou normalizace, kteří už neměli nic společného ani s vírou komunistů, ani s nadějí disidentů, protože měli rádi jen vlastní klid a prospěch, nebyli ani pro, ani "anti-". Ti sice 17. listopad nepřipravili, to Klaus trochu přehnal, ale přesto při pohledu na současnou politickou scénu mohou mít pocit, že jim dějiny daly nakonec za pravdu. Bláhoví disidenti! Ano, slyším ten hlas velebené "většiny": Jan Palach stejně nic nezmožil, lidé vystáli frontu před jeho rakví, ale za chvíli už zapoměli - normalizace přece přišla. Není příznačné, že po památce toho, který dal život, aby se národ nevydal cestou normalizačního hnutí, nejjedovatěji plivl ve svém oblíbeném zápisníku právě Miroslav Macek, další fascinující velmistr emancipace slova od pravdy a jednání od etiky? Co by nám asi na palachovské téma řekli pánové Kožený a Železný? Možná platí: Řekni mi, co soudíš o Palachovi, a já ti řeknu, jaký jsi.

Nejsem roditelý hrdina

Na obhajobu Palachovy památky mohou nabídnout jen osobní zkušenost mých přátel a mou vlastní: pro náš život tato oběť marná nebyla. Když jsem nesl pod zimníkem posmrtnou masku Jana Palacha do kostela, kde se za něj sloužila mše, a potom zpátky na filozofickou fakultu (kde na chvíli vystřídala bustu Leninovu), něco jsem tomuto člověku slíbil, a dodržel jsem to. A když mi u výslechů tu slibovali, tu vyhrožovali, vzpomněl jsem si na Palacha a dostal sílu říci ne. Já nejsem rozený hrdina, možná bych to bez vzpomínky na Jana nedokázal. Víím z řady osobních svědectví, že do života nemála lidí Palach vstoupil tak, že před normalizačním cynismem vnitřně nekapitulovali. Že to byla menšina? Zaplat' Pánbůh za každého z nich! Ale i těm, pro něž je dění ve svědomích jednotlivců jen chimérou a počítají pouze viditelné a masové události, připomeňme jednu věc: "palachovský týden" v lednu 1989 - demonstrace na místě jeho smrti včetně zatčení Václava Havla - prokazatelně uvedl do pohybu poslední fázi procesu, který v listopadu téhož roku skončil kolapsem komunistického režimu. Jistě, na pádu komunismu se podepsalo mnoho faktorů: od globalizačního rozmachu otevřené společnosti, v jejímž rámci už nemohly obstát režimy uzavírající se volnému trhu zboží a idejí, od důsledků tehdejší americké zahraniční politiky přes morální vliv papeže a příklad polské Solidarity až po domácí disent. Jen ta revoluční úloha přikrčených mas a bankovních úředníků, bojících se ještě

chvíli před listopadem podepsat petici za Havlovo propuštění, je jaksí těžko prokazatelná. To onen dodatečný dopad Palachova činu, oživený demonstracemi disidentů v lednu před patnácti lety, je přece jen reálnější. Dnešní situace se v mnohém radikálně liší od ledna 1969, tváří v tvář dnešním těžkostem a nepravostem nemá smysl protestovat formou dobrovolné smrti. Ani dnes však není anachronické hájit způsobem života, řeči i myšlení úctu k pravdě a hledání pravdy (neboť nikdo nejsme jejím "majitelem") proti svodům populismu, cynismu a rezignace; ptát se, co je správné - nejen co právě "boduje". Jen nesmířením se s mentalitou přežívající masy se konečně staneme společností svobodných občanů a zbavíme se mravních pozůstatků doby normalizace.

Autor je duchovní a profesor UK